

Izvorni znanstveni rad
UDK 321.7 (73)(091) 340.12 (73)(091)

Thomas Jefferson : O "harmoniziranju dnevnopolitičkih sentimenata"

ALAN UZELAC*

Sažetak

Prema vlastitoj izjavi, Jeffersonova je glavna namjera prilikom sastavljanja američke Deklaracije o nezavisnosti bila "harmoniziranje dnevnopolitičkih sentimenata". U ovom radu autor nastoji objasniti značenje i pozadinu ove fraze. Naglasak je pritom na analizi strukture Deklaracije, koja je ne samo eminentno politički, već i pravni tekst. Njena ishodišta utemeljena su u racionalističkoj tradiciji, te stoga Deklaracija - strukturirana kao pravni silogizam utemeljen na premisama koje u doba njenog sastavljanja nipošto nisu bile evidentne - bitno predstavlja anticipaciju, a ne odraz tadašnjih "sentiments of the day". Epohalna veličina Thomasa Jeffersona nalazi se - tvrdi autor - ne samo u oblikovanju teksta Deklaracije, već u njegovoj dosljednosti u primjeni njenih osnovnih zasada, čime je veliki američki predsjednik pridonio tome da njene ideje danas i doslovno odražavaju dominantnu svjetsku političko-pravnu paradigmu.

1. Pitanje izvora i/ili izvornosti koncepta izraženog u američkoj Deklaraciji nezavisnosti ostalo je sporno sve do današnjih dana. Svojevrsan odgovor na to pitanje dao je svojedobno sam njegov tvorac, tvrdnjom da svrha Deklaracije nije bila "iznaći nova načela ili nove argumente kojih se nitko ranije nije sjetio, niti naprosto reći stvari koje se nikada prije nisu rečene"¹. Prava je svrha Deklaracije, tvrdi Jefferson, bila "izraziti američki duh", duh koji je počivao *on the harmonizing sentiments of the day* - na harmoniziranju dnevnopolitičkih sentimenata.

¹ "... not to find out new principles, or new arguments, never before thought of, not merely to say things which had never been said before". Navodi potječu iz Jeffersonova pisma Henryju Leeu pisanog potkraj Jeffersonova života; usp. A. J. Beitzinger, "Political Theorist", u: Merrill D. Peterson (ur.), *Thomas Jefferson: A Reference Biography*, New York, 1986, str. 84.

* Alan Uzelac, mladi istraživač na projektu "Vladavina prava" Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu.

2. Ovu Jeffersonovu tezu svakako ne bi trebalo shvatiti doslovno - jer, kada bi to bio slučaj, vrlo je vjerojatno da bi potanje empirijsko istraživanje pokazalo njezinu neispravnost. Naime, što se tiče dnevnopolitičkih sentimentata, još je Jeffersonov prijatelj i politički suparnik John Adams procijenio da je u doba američke revolucije trećina Amerikanaca bila lojalna britanskoj kruni, trećina pripadala je "pobunjenicima", a trećina je bila neutralna.² Stoga bi empirijski bilo teško tvrditi da je riječ o općem - ili barem većinskom - "američkom duhu" ili "dnevnopolitičkim sentimentima", koje bi Jefferson samo "izrazio" ili "harmonizirao". Pitanje je, dakle, o kakvom je to harmoniziranju riječ?

3. Jeffersonov renesansni talent i mnogoučenost onemogućuju da ga se strogo povezuje sa samo jednim područjem ili disciplinom: on je bio kako političar, tako i filozof; kako diplomat tako i arhitekt; kako glazbenik tako i paleolog; kako znanstvenik tako i revolucionar. Međutim, kada se govori o onim segmentima njegove djelatnosti koji su mu donijeli povlašteno mjesto u američkoj i svjetskoj historiografiji, onda je, možemo tvrditi, Jefferson bio ponajprije pravnik.

4. Struktura i sadržaj Deklaracije nezavisnosti postaju umnogome jasniji ako se ima u vidu upravo pravnička provenijencija njezina autora. Jeffersonu, kao mladom američkom *common-law* odvjetniku koji postupno prelazi u politiku, bilo je jasno da prihvaćajući se pisanja Deklaracije nezavisnosti, nema u rukama unaprijed dobiven slučaj. Upravo suprotno, možemo pretpostaviti da je Jefferson bio svjestan činjenice da se za Deklaraciju nezavisnosti, iz perspektive tada aktualnog kolonijalnog britanskog prava, teško može naći strogo pozitivnopravno opravdanje.

5. Engleski imperijalni pravni poredak 18. stoljeća nije poznavao ni najmanju mogućnost za legalnu provedbu akta odcjepljenja - što je američko osamostaljenje proklamirano u Deklaraciji nezavisnosti nedvojbeno bilo. Naravno da je takvih događaja bilo i ranije u povijesti, no ono što američku secesiju od Engleske čini posebnom i impresivnom jest činjenica da ona nije bila izvedena samo kao puki politički prevrat, već se nastojala i pravno legitimirati. A takva pravna legitimacija - nemoguća u okvirima klasične pravne interpretacije postojećeg prava - nije bila moguća bez postavljanja novog precedenta - precedenta toliko važnog da je vodio uspostavljanju nove pravne i političke paradigme.

6. Iako u Deklaraciji nezavisnosti, kao što je tvrdio Jefferson, možda nema "novih načela i argumenata", ona ipak reprezentira prvi epohalni pokušaj da se država utemelji na "neotudivim, neospornim i samoevidentnim pravima"; novina, kako kaže i sam Jefferson, nije sadržana u "izmišljanju" ona se sastoji u "odjelotvorenju"³ jedne ideje o "evidentnosti", koja je u doba pisanja Deklaracije nezavisnosti bila jednako toliko malo "evidentna" koliko je i malo počivala na većinskoj potpori "američkog dnevnopolitičkog sentimentata".

² *ibid.*, str. 95.

³ "America not only helped develop Enlightenment ideas about freedom, it was the first to put those ideas into practice" Tymothi Hackler, "The U.S. Constitution: Enlightenment in Action", USIS Materials, *Special Features Service*, 035, §6, str. 4.

7. Nosiva ideja demokratskog liberalizma - ideja o neotuđivim osobnim i političkim pravima pojedinaca, čija opetovana povreda od državne vlasti stvara pravo i obvezu zbacivanja takve vlasti i uspostavljanja novih smjernica za budućnost⁴ - u trenutku pisanja Deklaracije nezavisnosti teško da je imala demokratski legitimitet. Iste ideje, iako u pomalo modificiranoj i "mekšoj" formi, bile su, doduše, izražene kod Johna Lockeja čitavo stoljeće ranije, no na razini političko-pravne prakse engleskog imperija i njegovih kolonija mnogo je utjecajnija bila doktrina političkog konzervativizma, gdje je najrepresantativniju izvedbu dobila u djelima Edmunda Burkea.

8. Iz pragmatičke političke perspektive moglo bi se doduše tvrditi da je za opravdanje vlastitih akcija dobar svaki argument, sve dok iza sebe ima dostatnu političku i vojnu silu da se nametne. Uistinu, da je krajem 18. stoljeća rojalistička Engleska bila nešto jača ili vojno odlučnija, veoma je vjerojatno da bi "oci utemeljitelji" američke (kon)federacije kao veleizdajice završili na vješalima, a da bi njihove ideje bile proglašene za prolazna politička zastranjivanja okorjelih radikala.

9. Misaoni eksperiment s onim što se nije dogodilo, a moglo se dogoditi, ima i drugih varijanti: neki drugi autor Deklaracije nezavisnosti mogao je iz nje ispustiti prva dva odlomka te ostaviti u njoj samo ostatak, u kojem se nabrajaju povrede prava američkih kolonija - ostatak koji inače čini dobre četiri petine izvornog teksta Deklaracije. I u ovom slučaju -uz isti omjer snaga na terenu - primarni politički cilj Deklaracije - oslobađanje od engleske kolonijalne vlasti - bio bi ostvaren. Veliko je, međutim, pitanje bi li i tada budućnost Sjedinjenih Država, a može se reći i velikog dijela civiliziranog svijeta, ostala ista.

10. Nipošto nije slučajno da "duga lista zloupotreba" zauzima najveći dio Deklaracije. I tradicionalno slični dokumenti, počev od *Magna Charta Libertatem* iz 1215. godine, uvelike su se pozivali na kršenje feudalnih povlastica i privilegija. Baš oko postojanja tih i takvih zloupotreba postojao je zacijelo širok konsenzus među stanovništvom američkih teritorija pod engleskom vladavinom. U diskusijama koje su prethodile Deklaraciji nezavisnosti, a i u onima nakon nje, izdašno je bilo pozivanje na prava i povlastice koje su proizlazile iz duge engleske povijesne tradicije. Sam jezik i mnogi pasusi Deklaracije naslanjaju se upravo na taj povijesni materijal. Ipak, koliko god Deklaracija bila proizvod različitih povijesnih naslaga, njezina nosiva konstrukcija nije samo rezultat recepcije klasičnih "sloboština" feudalne provenijencije i njihove aplikacije u drugom povijesnom ambijentu⁵.

11. Povijesne činjenice same za sebe ne stvaraju pravo - i Thomas Jefferson bio je kao pravnik uvelike svjestan toga. Stoga je i Deklaracija nezavisnosti

⁴ U riječima Deklaracije nezavisnosti: "... when a long Train of Abuses and Usurpations, pursuing invariably the same Object, evinces a Design to reduce them under absolute Despotism, it is their Right, it is their Duty, to throw off such Government, and to provide new guards for their future Society".

⁵ Suprotno Zobel, "How history made the U.S. Constitution", USIS Materials, *Special Features Service*, 056, §3.

sastavljena u dva koraka. Prvi je korak, sadržan u prva dva odjeljka, imao za svrhu proklamiranje novog općeg pravila. No, Drugi kontinentalni kongres, sam za sebe, niti je bio formalno ovlašten donijeti opće pravilo takvog dosega, niti se takvo pravilo - kada bi ga se striktno pravno interpretiralo - legitimno moglo primijeniti retroaktivno - na niz situacija koje su nastale prije njegova donošenja. Jeffersonu je stoga trebalo nešto više - nešto što se moglo naći samo u pozivanju na "zakone" kojih bi sadržaj nadilazio puko postuliranje volje aktualnog zakonodavce. Stoga se pravo na odcjepljenje u tom dijelu utemeljuje nizom "vjernih", "samoevidentnih istina" - "kvazičinjenica" kao što su jednakost ljudi, temeljna individualna prava i njihova zaštita kao svrha svake vladavine.

12. U drugom koraku, navođenje liste povreda kolonijalnih povlastica nije više *questio iuris*, kao što je to bilo u sličnim feudalnim deklaracijama "pravica i slobodina". U tom dijelu utvrđuju se činjenice - rješava se *questio facti*. Doslovna poveznica ta dva dijela, uostalom, izričito na to upućuje: "To prove this, let Facts be submitted to a candid World." Na tako utvrđene činjenice potom se primjenjuju načela uspostavljena u uvodnom dijelu Deklaracije pa dolazi do konkluzije, izražene u posljednjem paragrafu, u kojoj se "razrješuju sve sveze s Britanskom Krunom" i "svečano objavljuje i deklarira" sloboda i nezavisnost Sjedinjenih Država.

13. Sama struktura Deklaracije nezavisnosti utoliko ima izrazito racionalistički karakter: ona je ogledan primjerak tzv. *pravnog silogizma* - silogizma u kojem *premisu maior* čini opće pravno pravilo, *premisu minor* činjenično stanje, a *conclusio* dispozitiv (izreku) odluke - pojedinačnu pravnu normu kojom se transformiraju pravni odnosi. Ono što je uočljivo jest činjenica da je riječ o pristupu koji je sukladan temeljnoj doktrini kontinentalnog pravosuđa, no koji nije uobičajen u *common-law* tradiciji, sklonijoj kretanju od pojedinačnog k općenitome negoli obratno.

14. Navedena teza mogla bi se i dodatno generalizirati. Tip pravnog argumenta primijenjen u američkoj Deklaraciji nezavisnosti, iako je riječ o dokumentu koji predstavlja jedan od kamena temeljaca Sjedinjenih Država, ni danas se ne može smatrati dominantnom američkom pravnom teorijom. Kako svjedoči Ronald Dworkin, "dominantna teorija prava" u američkom kontekstu (ali ne samo u njemu) jest teorija koja povezuje logički pozitivizam i ekonomski utilitarizam - tezu da se ispravnost pravnih normi jedino i isključivo temelji na volji ovlaštenih socijalnih institucija koje ih donose i tezu da pravo treba služiti samo i isključivo općoj dobrobiti.⁶ Uvodne misli Deklaracije nezavisnosti ne pripadaju niti jednoj od tih opcija: one polaze od transcendentnog koncepta individuuma i njegovih prirodnih prava, koja su "istinita" neovisno o instituciji koja ih proklamira i načinu na koji su proklamirana. Taj koncept - iako prema Jeffersonovim shvaćanjima i tradicionalnom konsenzusu javnosti demokratskih zemalja doprinosi općem blagostanju - nije nužno vezan niti uz svoju razinu "korisnosti" za političku zajednicu - naprotiv, u sukobu "opće dobrobiti" i transcendentnih individualnih prava, ova druga kao izvorna, "samoevidentna" i neotuđiva moraju biti poštovana, makar to u konkretnom slučaju smanjivalo

⁶ Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously*, Cambridge, 1978, str. vi.

prosjek postignute razine općeg blagostanja - barem prema shvaćanju onoga tko može birati između te dvije opcije.

15. Presudni praktični test doktrine o neotudivim i apsolutnim individualnim ljudskim pravima trebao bi dakle biti upravo u dosljednosti njezine primjene, čak i u slučajevima u kojima bi takva primjena proturječila aktualnim dnevno-političkim ciljevima onih koji se za tu doktrinu zalažu. Stoga na primjeru Thomasa Jeffersona i Deklaracije nezavisnosti treba otići dalje u budućnost: ako je u trenutku donošenja Deklaracija i korespondirala "dnevno-političkim sentimentima" - makar i samo dnevno-političkim sentimentima predstavnika trinaest američkih država okupljenih tog četvrtog srpnja 1776. godine na Drugom kontinentalnom kongresu u Philadelphiji - njezine prave dosege i značaj treba tražiti u poštovanju njezinih zasada tamo gdje to ne bi odgovaralo neposrednim političkim interesima pobornika Deklaracije.

16. I ovdje je Thomas Jefferson bio povijesna figura koja je postavila parametre i pokazala put. Samo sastavljanje Deklaracije nezavisnosti, koju je tridesettrogodišnji Jefferson možda i mogao prepisati ili kompilirati iz Masonove Virdžinijske deklaracije, Lockeovih radova, Burlamaquijevih eseja i engleskih kraljevskih bula, u konačnoj povijesnoj evaluaciji čak bi se moglo pokazati sporednim. Važnijom bi se mogla pak pokazati njegova uporna borba da se "načela i argumenti" proklamirani u Deklaraciji, a potom implementirani u američkom Ustavu, bez obzira na cijenu njihove primjene, učvrste i stabiliziraju.

17. Čim je postignut prvi cilj Deklaracije - osamostaljenje od Britanskog kraljevstva - Jefferson se, makar i s prostorne distance, zalagao za razradu "neotudivih prava na život, slobodu i potragu za srećom" u američkom Ustavu. To što je Ustav iz 1787. godine donesen bez odredaba koje bi jamčile individualna prava u odnosu prema državnim vlastima ispunjavala ga je nelagodnom, vidljivom iz pisama koja je iz Francuske slao na različite adrese svojih političkih suradnika i prijatelja. Jefferson se snažno opirao Hamiltonovoj tezi da su "povelje prava" povijesno bile potrebne samo radi zaštite prava podanika u odnosu prema kralju-suverenu, a da u državama utemeljenima na volji naroda takve deklaracije, čiji je sadržaj bitno ugovorni - stipuliranje međusobnih prava i obveza kralja i naroda - nisu potrebne. Suprotno takvom populističkom stajalištu, Jefferson se zalagao za univerzalnost i eksplicitnost prava proklamiranih Deklaracijom nezavisnosti - za njihovu implementaciju u svim odnosima između pojedinca i vlasti, bez obzira na izvor legitimiteta i/ili većinsku potporu koju ta vlast ima. Nije prihvaćao niti tezu da bi reguliranje ljudskih prava bilo u nadležnosti pojedinih država, a ne njihove unije, jer ako se radi o pravima koja postoje i vrijede bez obzira na volju aktualnog zakonodavca, ona zaslužuju pozitivizaciju na najvišoj razini. Njihova inkorporacija u savezni Ustav, smatrao je Jefferson, nije presezanje savezne vlasti u nadležnost država; naprotiv, "povelja prava" služila bi kao zaštita državama od eventualnih uzurpacija federalnih tijela i organa. Na prigovor da je svako pozitiviranje ljudskih prava nužno nedostatno, jer bi svaka deklaracija neka prava izostavila, Jefferson je odgovorio da je "pola štruce kruha bolje nego nikakav kruh" te da "ako već ne možemo zaštititi sva svoja prava, trebamo zaštititi barem ono što možemo." Sve ove i druge argumente, Jefferson je u "skolastičkoj maniri"

⁷ Usp. Andrew J. Reck, "The Foundations of the Bill of Rights", USIS Materials, *Special Features Service 106*, §4C, str. 2.

izložio u pismu od 15. ožujka 1789., upućenom Jamesu Madisonu, koji je poslije u pripremanju prvih deset amandmana američkog Ustava “bio Jeffersonov učenik u svim bitnim pitanjima koja su se ticala ljudskih prava”.⁸

18. Epohalna Jeffersonova principijelnost ipak je najbolje vidljiva na dva slučaja iz njegove kasnije političke karijere - oba iz 1803. godine - u kojima su na kocki bili njegovi osobni i politički interesi: na primjeru kupnje Louisiane te na primjeru odnosa Jeffersona prema američkom pravosuđu.

19. Španjolsko ustupanje Louisiane Francuskoj 1802. godine bilo je prirodna prijetnja američkim nacionalnim interesima; prema Jeffersonovim riječima, onaj tko drži New Orleans prirodni je neprijatelj Sjedinjenih Država. Naročita je opasnost pritom bila u tome što se radilo o napolconskoj Francuskoj, koja je u to vrijeme već pokazala otvorene imperijalističke nakane prema susjednim zemljama. Stoga je pakt o kupnji čitave pokrajine Louisiane za 15 milijuna dolara, koji su 30. travnja 1803. potpisali posebni Jeffersonovi izaslanici Monroe i Livingston bio prvorazredni diplomatski trijumf. Za valjanost sklopljenog sporazuma bilo je, međutim, potrebno da bude ratificiran u roku od šest mjeseci nakon potpisivanja. Jefferson je, unatoč uvjerenjima svojih najbližih suradnika, dugo inzistirao na donošenju ustavnog amandmana koji bi omogućio federalnim vlastima da stječu nove teritorije - posebno kad je iz teksta sporazuma uvidio da je riječ o više nego udvostručenju površine Sjedinjenih Država, inkorporaciji novih, golemih područja u ustavnopravni poredak federacije i priznavanju svih građanskih i drugih prava njihovim naseljenicima. Sam Jefferson najmanje je dva puta pokušao čak i skicirati tekst takvog amandmana. Tek kad su iz Francuske počeli stizati signali da Napoleon žali što je potvrdio prodaju Louisiane, Jefferson je nevoljko pristao na ratifikaciju, znajući da je promjena ustava dugotrajan i neizvjestan proces, bez obzira na veliku javnu potporu kupnji Louisiane i Jeffersonu osobno.

20. Kupnja Louisiane ubrzo se pokazala kao najvažniji Jeffersonov potez na mjestu predsjednika SAD.⁹ Međutim, povijesna svjedočanstva govore o njegovoj intenzivnoj unutrašnjoj borbi oko tog pitanja. Žalajući se za striktnu i doslovnu interpretaciju američkog Ustava, Jefferson je smatrao da donekle iznevjeruje vlastitu konstitucionalnu doktrinu - doktrinu za koju je vjerovao da je jedino ispravna. U slučaju Louisiane, radi evidentnog dobitka za američku naciju Jefferson je ipak bio prisiljen odstupiti. Istodobno, on je bio spreman odgovarati za takve postupke, ističući stav da se “mora osloniti na činjenicu da nacija može sankcionirati akt učinjen za njezino dobro, bez njena prethodnog pristanka.”¹⁰ Ozbiljnost kojom je Jefferson pristupao temeljima američkog konstitucionalizma najbolje je vidljiva iz njegova pisma stranačkom kolegi koji ga je uvjeravao da se sporazum s Francuskom može opravdati “impliciranim ovlastima” izvedenim iz ovlasti za sklapanje međunarodnih ugovora:

⁸ *ibid.*

⁹ Usp. Richard E. Ellis, “Constitutionalism” u: *Thomas Jefferson: A Reference Biography*, str. 131.

¹⁰ V. Jeffersonovo pismo Johnu Dickinsonu od 9. kolovoza 1803.

"Kad neki pravni akt dopušta dvije interpretacije, jednu sigurnu, drugu opasnu, jednu preciznu, drugu neodređenu, ja sam skloniji onoj koja je sigurna i precizna. Radije zahtijevam proširenje ovlasti od naroda, ako se to čini nužnim, nego što bih preuzeo interpretaciju koju bi naše ovlasti učinile neograničenima. Naše je naročito osiguranje u tom što postoji pisani Ustav. Nemojmo svojom intepretacijom učiniti Ustav praznim papirom. Istu stvar govorim i o stajalištu onih koji smatraju da su ovlasti za sklapanje međunarodnih sporazuma neograničene. Ako je tako, tada mi nemamo Ustav. Ako to nije tako, onda ne može biti drugih granica od onih koje taj akt propisuje. On specificira i razgraničuje dopuštene djelatnosti federalnih vlasti i daje nužne ovlasti da bi se one izvršile (...) Ništa nije vjerojatnije od toga da je /ta/ (...) enumeracija ovlaštenja nepotpuna (...) Stoga, trebamo je usavršiti, dodajući na ustavan način one ovlasti koje novo vrijeme i iskušenja iziskuju (...) Priznajem da u ovom slučaju smatram važnim da se postavi primjer protiv široke ustavne interpretacije zahtjevom za dodjelu novih ovlaštenja od naroda".¹¹

21. Iako je u konkretnom slučaju Jefferson ipak nevoljko popustio pred diktatom evidentnih pragmatičkih razloga, važno je primijetiti da on sam nikada nije nastojao prikriti da je riječ o balansiraju dvaju pristupa, principijelnog i pragmatičkog, te da je osobno skloniji prihvatiti onaj prvi. Još je manje Jefferson pokušavao "načela i argumente" američkog Ustava izvrnuti i interpretirati u vlastitu korist, ovisno o neposrednom pragmatičkom kontekstu, metoda koja je inače od samih početaka politike do danas tako draga "realnim političarima" svih provenijencija. Povijest je pokazala da je Jeffersonovo (problematično) nepoštovanje Ustava "američki narod" sankcionirao odobravanjem; da je bilo suprotno, Jefferson bi bio prvi koji bi takav rezultat poštovao i pokorio mu se.

22. Na drugom primjeru iz Jeffersonove predsjedničke karijere, ovaj puta unutrašnjopolitičkom, koji se događao gotovo simultano sa slučajem Louisiane, Jeffersonova je dosljednost bila još očitija. Zbog njegove pobjede na izborima 1800. godine Federalistička je stranka izgubila prevlast i u Kongresu i u federalnoj administraciji. Njezino jedino utočište ostalo je u sudbenoj vlasti, i ona ga je nastojala zadržati pod svaku cijenu. Tako je neposredno prije primopredaje vlasti federalistički Kongres donio zakon o promjeni organizacije sudova, a Jeffersonov prethodnik, predsjednik John Adams, izvršio niz tzv. "ponoćnih imenovanja" saveznih sudaca, čime je federalno sudstvo u cijelosti bilo popunjeno Jeffersonovim političkim protivnicima. Ubrzo se to počelo očitovati i u ustavnopolitičkoj praksi. Federalistički suci, nenaklonjeni Jeffersonovoj administraciji, često su koristili svaku priliku da svojim odlukama isprovociraju republikansko zakonodavstvo i izvršnu vlast. U početku, Jefferson i njegovi politički pristaše poduzeli su niz ograničenih akcija radi ublažavanja takvog stanja. Novim zakonom ukinute su uvedene promjene. Neka od tzv.

¹¹ Jeffersonovo pismo Wilsonu C. Nicholasu od 7. rujna 1803.

“ponoćnih imenovanja”, u kojima su bile donesene odluke o imenovanju, ali ne i sam akt o postavljanju, nisu bila prihvaćena - što je provociralo i najpoznatiji američki konstitucionalni precedent, slučaj *Marbury v. Madison*¹², u kojem je američki Vrhovni sud prvi put oglasio neustavnim jedan akt vrhovne zakonodavne vlasti - Kongresa. Radikalniji republikanci krenuli su tada i dalje, nastojeći pokretanjem postupka *impeachmenta* - jedinim raspoloživim putem za uklanjanje inače nepremjstivih i doživotno imenovanih sudaca - utišati neke od evidentno najpristranijih federalističkih sudaca.

23. Prvi *impeachment* bio je pokrenut protiv federalističkog suca okružnog suda u New Hampshireu Johna Pickeringa. Bilo je neprijeporno da je riječ o sudcu koji je sudio na bizaran i pristran način, a uskoro se pokazalo da je osim toga sklon alkoholizmu te da pati od ozbiljnih duševnih poremećaja. Pokušaj nagodbe s lokalnim federalističkim vođama nije uspio, jer su oni bili spremni sugerirati Pickeringu da podnese ostavku samo pod uvjetom da sudac koji dođe na njegovo mjesto bude federalistički kandidat. Stoga nije preostala druga mogućnost doli pokrenuti *impeachment*, budući da američki Ustav (ni onda, ni sada) nije poznavao druge mogućnosti za razrješenje jednom izabраних sudaca.¹³ Razlozi zbog kojih se postupak mogao pokrenuti ustavno su, međutim, vrlo usko definirani i ograničeni na “teške zločine ili prekršaje”¹⁴. Time je došlo do paradoksalne situacije: kada bi se dokazalo Pickeringovo ludilo, on bi kao neuračunljiv morao biti oslobođen optužbe za prekršaj, a time bi pak bilo onemogućeno njegovo uklanjanje iz službe. Uz mnogo stranačke diplomacije i brižljivo planiranje postupka, *impeachment* je ipak uspio, te je američki Senat na prijedlog Zastupničkog doma uspio razriješiti Pickeringa sudačkih dužnosti.

24. Prema različitim svjedočanstvima, Jefferson je već kod Pickeringovog razrješenja pokazivao određene znakove dvojbe.¹⁵ Kad je, samo nekoliko dana nakon Pickeringovog razrješenja, ekstremnije orijentirano krilo njegove političke grupacije - tzv. stari republikanci - pokrenulo novi *impeachment* radi smjenjivanja suca Vrhovnog suda Samuela Chasea, Jefferson se ubrzo usprotivio takvom potezu. Chase je, naime, bio ogorčeni politički protivnik republikanaca, pristrani

¹² Iz obilne literature o tom slučaju usp. Marshall, B., “The Power of Judicial Review: *Marbury v. Madison*”, u: *The Supreme Court and Human Rights*, Washington, 1982, str. 7-16 i tamo navedene referencije.

¹³ Američki Ustav u čl. III, § 1 određuje da će federalni suci obnašati svoju dužnost “dok se budu dobro ponašali” (*during good Behaviour*). Osim postupka *impeachment*, u američkom Ustavu nema drugih naznaka o razrješenju sudaca, što, prema prevladavajućoj ekskluzivističkoj doktrini, znači da je *impeachment* jedino sredstvo da bi se federalnog suca uklonilo iz službe, te da je “loše ponašanje” izjednačeno s razlozima za *impeachment*. Usp. Judge Richard D. Cudahy, “The Independence of the Judiciary: American Perspective”, materijali s konferencije *The Protection of Human Rights in the Administration of Criminal Justice in Central and Eastern Europe and the Soviet Union*, Siracusa, 24.11-01.12.91., str. 9.

¹⁴ Usp. čl. II, § 4 američkog Ustava koji traži osudu za “*Treason, Bribery, or other high Crimes and Misdemeanors*”.

¹⁵ Usp. Ellis, op. cit., str. 129.

federalist, koji je koristio svaku priliku za kažnjavanje Jeffersonovih pobornika, naročito republikancima sklonog tiska.¹⁶ Jeffersonu bi njegovo smjenjivanje svakako odgovaralo, posebno kad se zna da bi imenovanjem novog suca mogao malo promijeniti inače vrlo nerazmjeran odnos između političkih snaga u tom najvišem sudbenom tijelu Sjedinjenih Država; no, kada je uvidio da bi uspjeh *impeachmenta* protiv Chasea doveo do redefiniranja te institucije, omogućujući uvođenje političke odgovornosti sudaca i uklanjanje političkih neistomišljenika, Jefferson nije podržao pripadnike vlastite političke stranke, pa je Chase bio oslobođen i ostao na funkciji.

25. Veličina Jeffersonovih nastojanja da obrani temeljne zaslade američkog Ustava i Deklaracije nezavisnosti, često i protivno vlastitom političkom probitku, još više dolazi do izražaja ako znamo neka njegova druga stajališta o funkciji sudstva i odnosima triju grana državne vlasti. Kao što je vidljivo i iz slučaja kupnje Louisiane, Jefferson se zalagao za literarnu interpretaciju Ustava i zakona; bio je, sukladno tome, oštar protivnik svakog sudačkog aktivizma¹⁷, smatrajući da ovlasti sudaca da interpretiraju značenje zakona trebaju biti oštro ograničene¹⁸. Zalažući se na svakom mjestu za ograničenu ustavnu vlast i sistem *checks and balances* kao jedino jamstvo demokracije¹⁹, Jefferson se zauzima za radikalnu separaciju različitih grana vlasti, koja ide sve do toga da je svaka grana podjednako ovlaštena i obvezna tumačiti Ustav²⁰. U slučaju sukoba između različitih interpretacija, Jefferson je bio nesklon prepustiti samo jednoj grani ili instanciji konačnu riječ, te je smatrao da bi se kriza u tim predmetima morala razriješiti donošenjem ustavnih amandmana. Utoliko, Jefferson se nikako nije slagao s doktrinom sudske kontrole ustavnosti općih akata, koju je John Marshall proklamirao u *Marbury v. Madison* - ali, osim argumentima, nije poduzimao drugih akcija kojima bi onemogućio primjenu te - u kasnije doba - najslavnije američke ustavnopravne doktrine. Naposljetku, Jeffersonovo je poštovanje slova i duha američkog Ustava i Deklaracije nezavisnosti impresivno i stoga što je on shvaćao ustav kao društveni ugovor koji obvezuje samo živuću generaciju i vjerovao u potrebu (i obvezu) periodičnog mijenjanja i usavršavanja tog ugovora.²¹

¹⁶ *ibid.*

¹⁷ Usp. Ellis, op. cit., str. 133.

¹⁸ Usp. Ellis, op. cit., str. 121. Jefferson se utoliko dosta približuje montesquieuovskoj doktrini o sucu kao "ustima zakona", te i sam (u pismu Pendletonu) navodi da bi sudac morao biti "*a mere machine*" u provođenju volje demokratski izabrane legislature.

¹⁹ Jeffersonovim riječima: "vlada slobodnih ljudi utemeljena je na ljubomori, a ne na povjerenju." Usp. Beitzinger, op. cit., str. 97.

²⁰ Tako u pismu sucu Spenceru Roancu od 6.09.1819.: "... *each department is truly independent of the others, and has an equal right to decide for itself what is the meaning of the Constitution in the cases submitted to its action; and especially where it is to act ultimately and without appeal.*" Usp. *ibid.*

²¹ U pismu Madisonu od 6.09.1789. Jefferson je izračunao prosječno trajanje "generacije" te ustvrdio da "svaki ustav i svaki zakon prirodno gubi snagu istekom 19 godina". Usp. op. cit., str. 95.

26. Iako se na marginama navedenih primjera može vidjeti da niti Jefferson nije bio sasvim neosjetljiv na utilitarističke i pragmatičke argumente aktualnog povijesnog trenutka, on je trajno ostao osoba koja je znala pokazati granicu dopustivog odstupanja te se zaustaviti na onom mjestu na kojem bi aktualni politički diktat na duže ili kraće staze dovelo do korodiranja stabilnosti političkog sistema. Tijekom čitave svoje životne karijere državnika, političara, revolucionara i pravnika, Jefferson je ostao odan osnovnim načelima iskazanima u Deklaraciji nezavisnosti - načelima kojima se uvijek iznova vraćao. U presudnim trenucima američke povijesti Jefferson je Ameriku zadužio barem jednako toliko svojom brigom za učvršćivanje tih "načela i argumenata", koliko i njihovom pregnantnom formulacijom u Deklaraciji nezavisnosti. On je time uspostavio i novu paradigmu političkog govora i ponašanja - paradigmu koja inzistira da se ustavna prava "uzmu ozbiljno, slijedeći koherentnu teoriju o tome što ta prava znače, i da se djeluje dosljedno svojim vlastitim uvjerenjima".²² Pred buduće američke i svjetske političare on je postavio visoke standarde dosljednosti - standarde koji proizlaze iz dubokog osobnog uvjerenja da nije pragmatički politički kontekst taj koji određuje načela i argumente, već da načela i argumenti trebaju određivati pragmatičku političku poziciju. Manje od dva mjeseca prije donošenja Deklaracije nezavisnosti Jefferson je ovu svoju životnu misiju sažeo komentirajući rasprave oko buduće organizacije američkih kolonija nakon osamostaljenja od vlasti Velike Britanije:

"U tome je čitav predmet sadašnjeg sporenja; jer, ako mi sami uspostavimo lošu vladavinu u budućnosti, tada smo jednako tako trebali i prije prihvatiti lošu vladavinu, koja nam je ponuđena s druge strane oceana, bez rizika i žrtava borbe."²³

Donošenje Deklaracije nezavisnosti i državnopravno osamostaljenje bio je za Jeffersona samo prvi korak na dugoj stazi uspostavljanja "dobre vladavine" - stazi na kojoj se Sjedinjene Države nalaze već preko dvjesto godina. Takvim stajalištem i takvim "ozbiljnim shvaćanjem ustavnih prava" Jefferson je napokon i pridonio "harmoniziranju" sentimentata budućih generacija i izvan SAD. Ono što za njegovo vrijeme možda i nije bilo točno, točno je danas: Deklaracija nezavisnosti, u svojoj je temeljnoj teorijskoj i političkoj poruci izraz "duha" i "osjećaja" suvremenog svijeta.

²² Dworkin, op. cit., str. 186.

²³ Pismo Thomasu Nelsonu od 16. svibnja 1776. godine. Usp. Ellis, op. cit., str. 119.

Alan Uzelac

*THOMAS JEFFERSON: ON "THE HARMONIZATION OF
THE POLITICAL SENTIMENTS OF THE DAY"*

Summary

According to his own words, Jefferson's guideline while composing the American Declaration on independence was "to harmonize the political sentiments of the day". This text is an attempt to explain the meaning and the underlying tenor of that statement. It focuses on the analysis of the structure of the Declaration, which is both a political and legal text and rooted in the rationalist tradition. Structured as a legal syllogism based on the unfamiliar premises at the time of its compilation, the Declaration anticipates rather than reflects the then "sentiments of the day". Thomas Jefferson's greatness rests not only on the Declaration but also on his consistent application of its principles. Thus, the great American president made sure that through the centuries the dominant political and legal paradigm in the world would follow its stipulations to the letter.